

N:o 102.

Af Herr **Joh. Rutherg:** *Om åtgärders vidtagande för bevakande af statens rätt och fördel i afseende å de egendomar i Norrbottens län, som för närvarande innehafvas af det engelska bolaget "The New Gellivara company limited".*

Vördsamt får jag härmed fästa Riksdagens uppmärksamhet å några missförhållanden inom Norrbottens län, hvilka böra afhjelpas, så framt statens fördel och länets framtid ej skola åsidosättas till förmån för enskildt och utländskt vinstbegär.

Det är bekant, hvilken stor utsträckning Norrbottens län eger, samt att inom länet förekomma stora malm- och skogstillgångar äfvensom odlingslägenheter, hvilka sednare, synnerligen för ängsodling, ega ansenligt värde, om lättade kommunikationer i framtiden bereda förmånlig afsättning för ladugårdsprodukter; men det torde ej vara allmänare känt huru rika skogstillgångar, utan fördel för staten, upplåtits åt enskilda personer samt utgjort och utgöra föremål för en förödelse, som bedrifvits och bedrifves med en i förhållande till skogens stegrade värde ökad ifver; icke heller torde det vara kunnigt för invånare i sydligare delar af riket, hvilkas representanter åt Norrbottniska förhållanden egnat en inom det nordligaste länet med stor tacksamhet erkänd omsorg, hurusom — till skada för det allmänna och för Norrbottens läns inbyggare — sistnämnda läns uppodling förhindrats i ändamål att bereda bergshandteringen en förkofran, som visserligen hade varit önskelig, men dervid valet af medel visat sig felaktigt, för syftemålet overksam, förlustbringande för staten och menligt för länet.

Nämnda missförhållanden hafva till betydlig del uppkommit derigenom att uti Kongl. kungörelsen af den 20 November 1741 blifvit stadgadt, att hvar och en, af hvad stånd han vara mände, som ville uppodla något ödesland till åker och äng i Westerbotten (som då äfven innefattade Norrbottens län) skulle i everldliga tider få njuta och besitta detsamma under frälsemannarätt och derjemte i 110 år hafva frihet för allt sitt folk från all personlig afgift samt dessutom 50-årig frihet från all hemmansafgift, efter hvilka frihetsårs förlopp allenast skulle utgöras de utskyller, som åtfölja frälsehemman.

Likväl har inom Norrbottens län denna förmån icke kommit hemmanen till godo, emedan det stora flertalet bland hemman är af kronoskatte natur. Med behörigt tillstånd anlades å kronomarken hemman, dertill eganderätten tillhörde Kongl. Maj:t och Kronan, men efter fullgörandet af föreskrifna byggnads- och odlingsskyldigheter hafva samma hemman blifvit inlösta till kronoskatte, och ytterst sällan torde hafva inträffat, att någon nybyggare, som verkligen åsyftat jordens uppodling, fått sig besittningsrätt upplåten på de i förenämnda Kongl. kungörelse bestämda vilkor, som förefalla att vara tillkomna mera i syftemål att befrämja deras intressen, som kände hvilken oerhörd, ehuru svåråtkomlig rikedom länet eger i sina malm- och skogstillgångar, men för ändamålet ansågo nyttigt att få sig stora landsträckor upplåtna i det så litet kända och då så litet värderade Norrbotten.

Till ett sådant antagande synes skäl förefinnas deruti att, genom i afskrift bifogad Kongl. resolution af den 20 Augusti 1753, uppläts till Kaptenen och Professoren J. Meldercreutz rättighet att emellan Lule och Kalix' elfvar, emellan hvilka afståndet är omkring 8 mil, från Meldersteins bruk till Gellivara malmberg samt 3 mil derofvanom, upptaga och bebygga *alla* derinom befintliga, till hemman tjenliga lägenheter, således en landsträcka af omkring 130 kvadratmil. Likaledes uppläts åt Majoren G. W. Palmstruch genom frihetsbref af den 8 Maj 1775, äfven i afskrift bilagdt, ett distrikt i Piteå socken emellan Piteå och Luleå sockengränser, omfattande ett område af omkring 25 kvadratmil. Vid dessa öfverlåtelse fästades visserligen de uttryckliga vilkor, att den till odling tjenliga jorden borde utsynas och lägenheternas odling och bebyggande derefter verkställas inom föreskrifven tid; hvilka vilkor i många fall ej hafva blifvit fullgjorda.

Genom nämnda frikostiga upplåtelse af statens jord torde hafva afsetts att betrygga framgång åt bergshandteringen; men densamma vann ej någon ansenlig utveckling förr än den upplåtne jorden förvärfvades af Bergsrådet Friherre S. G. Hermelin. De så kallade Gellivara-verken, hvilken benämning då uppkom, dels förbättrades, dels nybyggdes under hans besittningstid, jordbruket och koloniseringen befrämjades på ett sätt, som inom Norrbottens län alltid skall göra Friherre Hermelins namn aktadt och äradt med anledning af det fosterländska syftemål, åt hvilket han egnade sina sträfvanen. Måhända syftade han att gifva sin verksamhet en alltför stor omfattning, större än som motsvarades af hans visserligen betydliga ekonomiska tillgångar, eller ock af andra orsaker — men följderna blef för honom ekonomiskt obestånd.

Under en följd af år innehades Gellivara-verken af DD. MM. Konungarne Carl XIV Johan och Oscar I, under hvilken tid bergshandteringen fortfor, men likväl ej lemnade behållning, dertill orsaken torde finnas uti brist på tidsenliga kommunikationer, under det att, till följd af sådana, i utlandet jernpriset föll eller ej stegrades i samma mån som tillverkningskostnaden vid Gellivara-verken. Syftemålet med verkens drift var emellertid jernhandteringsens fortgång och skogarne anlitas icke på sådant sätt, att afverkningen öfversteg den årliga tillväxten.

Sedan

Sedan Hans Maj:t Konung Oscar I försålt Gellivara-verken, hafva desamma många gånger ombytt egare och under sednare åren innehafts af de engelska bolagen »Gellivara company limited» och »New Gellivara company limited», hvilket sistnämnda nu eger verken med underlydande egendomar. Jernhandteringen och jordens uppodling hafva alltmera åsidosatts och slutligen upphört, hvaremot skogsafverkningen ständigt och alltmera hänsynslöst ökats och numera utgör det enda föremålet för bolagets »New Gellivara company limited» verksamhet samt bedrifves utom vid de förut befintliga sågverken Borgforss, Alter, Svartlå, Ljuså, Selet, Hvitåforss och Melderstein (oberäknadt Hedensforss sågverk för 4 ramar, för närvarande nedbrunnet) med tillsammans 14 ramar vid de under sednare åren nybyggda storartade ångsågarne med 10 ramar vid Piteå och Luleå elfvars utlopp, allt utan att någon sådan kontroll utöfvas, som i verkligheten förhindrar att de ofantliga områden, hvilka innehafvas under Gellivara-verken och hvilka under tillbörlig skogsvård skulle ega ett värde, som sannolikt inom kort tid skulle uppgå till millioner, förödas utan annan nämnvärd inkomst för svenska statsverket än en ringa bevillning och en obetydlig frälseränta, hvilka inkomster för öfrigt torde upphöra, så snart skogarnes förödelse å den frikostigt upplåtta jorden är fullbordad, och för ernäendet af ett sådant mål arbetas af alla krafter. Vid de nämnda sågverken, med sammanlagdt 24 ramar och åtskilliga cirkelsågar, uppsågas sannolikt minst årligen omkring 300,000 sågblock, som till ansenligaste delen torde hemtas från de under Gellivara-verken, för befordrande af bergsbruk och landets odling upplåtta landsträckor. Antagandet att den verksamhet, som bedrifves af det engelska bolaget »New Gellivara company limited» genom skogsafverkning, årligen tillskyndar svenska staten en uppoffring af minst 500,000 R:dr, innefattar icke öfverdrift. Då flertalet af de till Gellivara-verken hörande egendomar äro i ringa mån odlade och timmer till husbyggnad kommer att saknas, så är den sannolika följden af nämnda omständigheter, att betydligaste antalet af samma egendomar, om nu rådande förhållanden få fortfara, i framtiden komma att råka i ödesmål.

Bristande kännedom om Norrbottniska förhållanden har föranledt dertill, att staten afhändt sig en högst värdefull egendom på ett sätt som innebär den gröfsta misshållning och som dessutom visat sig så ytterst menlig för Norrbottens läns utveckling, derigenom att länets invånare hindrats att uppodla fruktbara landsträckor, hvilka, om Gellivara-verkens privilegier ej existerat, nu skulle hafva utgjort många och rika byar, bestående af kronoskattehemman, af hvilka statsverket för öfrigt kunnat hafva inkomst. Det är otvifvelaktigt att det rådande missnöjet inom Norrbottens län är fullt berättigadt öfver de för Gellivara-verken beviljade förmåner, af hvilka utländingar under många år dragit fördel utan annat syftemål än egen vinst och utan den minsta betänklighet deröfver att vilkoret för utpressandet af en hastig och stor vinst utgöres af förstörandet af de skogar, som äro nödvändiga för odlingsbarheten af den stora del af Norrbottens län, som Gellivara-verkens egendomar innefatta, och hvilka skogar för öfrigt äro så

oumbärliga för kustlandets skydd emot de kalla fjellvindar, hvilka så ofta åstadkommit skördarnes förstörelse och gäckat odlarens nöda. Att skog i alla länder är nödvändig för att reglera nederbörden är onekligt, men samma nödvändighet gör sig ännu mera känbar i detta nordliga klimat, der skogarne äfven utgöra skydd mot frostsador.

Om man föreställer sig att de för Gellivara-verken utfärdade privilegier ej någonsin hade blifvit beviljade, så skulle Norrbottens län hafva representerat en långt betydligare del af nationalförmögenheten och af Statens inkomster. Nämnda egendomar innefatta ofta sträckor af länets fruktbaraste jord, men i förhållande till område finnas de stå tillbaka med likartad jord, äro mindre framskridna i odling, erlågga ej till Staten annan afgift än en låg frälseränta och en fastighetsbevillning, som är obetydlig i följd af deras låga taxeringsvärde, hvilket åter härledes af deras eftersatta odling. Nämnda förhållanden förorsaka äfven kommunerna förlust derigenom att samma egendomar, i följd af berörda omständigheter, vidkännas ringa bidrag till kommunernas utgifter, hvilka sednare i allmänhet äro ganska betydliga i ett län, som under seduare åren varit framåtgående. Det torde för öfrigt ej kunna förnekas, att befolkningen å de till Gellivara bolag hörande egendomar i allmänhet ådagalägger en lägre ståndpunkt af upplysning och själfkänsla än befolkningen i öfrigt inom länet, likasom ock att densamma i allmänhet befinner sig i fattigdom och beroende samt utgör en skärande motsats mot befolkningen i öfrigt inom länet, som visserligen ofta under missväxtåren kämpar med nöd och svårighet, men likväl aldrig nedsjunker till modlöshet och viljelöshet att eftersträfva något bättre eller upphör att under pröfningarne hoppas att genom ihärdighet och arbete öfvervinna den svåra tiden och ernå lyckligare förhållanden. Orsakerna härtill kunna vara många, men osäkerheten i besittning af ifrågavarande frälsehemman och de vilkor, derunder de åt åboarne blifvit upplåtna, torde utgöra hinder för en sådan företagsamhet, som är oundgänglig i Norrbottens läns hårda klimat, för att det på jordens uppodling nedlagda arbetet skall kunna bedrivas med den kraft, som erfordras för att lemna önskad frukt.

För att åtkomma och skydda så stora skogssträckor som möjligt, har det för Gellivara-verkens egare blifvit bisak att odla jorden, men hufvudsak att insyna egendomar med så stort hemmantal som möjligt för att erhålla deremot svarande områden, hvilka för öfrigt varit alltför vidsträckta för att det för åboarne skulle hafva varit möjligt att derå åstadkomma tillbörlig kultur, isynnerhet som sådant, äfven med god vilja, varit i de flesta fall omöjligt af brist på erforderligt förlag, hvilket, synnerligen sedan egendomarne blifvit utländsk egendom, inskränkt sig till sådant som befordrat den för trävarurörelsen nödiga skogsafverkning.

Gellivara-verkens egare hafva för öfrigt för åtkomsten af skog insynat hemman i så nordligt och högt öfver hafvet belägna trakter, att något jordbruk svårigen derstädes kan blifva lönande, åtminstone ej på annat vilkor än att nybyggaren med allvar egnar sig åt jordens odling, icke hufvudsakligen åt skogens förödande. Sådana nordligt och högt belägna hemmans områden synas likväl heldre hafva lämpligast kunnat användas såsom tillgång vid bildandet af kronoparker för att derigenom bereda Staten inkomst

samt tillika utgöra en i framtiden ytterst behöflig tillgång å byggnadsvirke för Norrbottens läns kustland, der svår misshushållning med skogarne egt och fortfarande eger rum.

Det är känt att rika malmtillgångar finnas inom länet. Brist på lämpliga kommunikationer och företagsamhet hafva förorsakat att samma tillgångar ej blifvit nyttiggjorda; men med den utveckling bergshandteringen under sista åren vunnit, torde skäl finnas till den förhoppning att spekulation och kapital skulle hafva åstadkommit verksamhet i denna riktning äfven i Norrbottens län. För bergshandteringsens befordran skedde ju upplåtelsen till kaptenen Meldercreutz och majoren Palmstruch, men deras efterträdare, nemligen de sednare innehafvarne af nämnda områden, hvilka i så obegränsadt omfång begagna rättigheterna, synas hafva glömt att erinra sig att äfven skyldigheter dermed voro och äro förenade. Tvärtom utgöra nu Gellivara-verken ett hinder för bergshandteringsens uppkomst, derigenom att verkens egare genom inmutning af den närmast Bottniska viken belägna grufvan Gellivara sökt att förhindra densammas bearbetande och deraf beroende möjlighet att åstadkomma en jernvägsförbindelse emellan Gellivara och hafvet, derförutan någon malmbrytning icke läter kunna blifva lönande. En sådan förbindelse har det engelska bolaget »The New Gellivara Company limited» icke visat någon benägenhet att på sin bekostnad åstadkomma och skulle sannolikt helst se att densamma avvägabragtes af något svenskt bolag, hvarefter det engelska bolaget kunde komma i tillfälle att med hög vinst tillåta svenska undersåtar att emot betalning till engelsmän bearbeta ett svenskt malmfält.

Ett annat hinder för bergshandteringen torde ligga deruti att, om skogsförödelser får ohejdadt fortgå, brist på erforderligt virke för nödiga byggnader och för kol utan tvifvel snart skulle uppkomma.

Då de engelska bolagen så vidsträckt begagnat sin egendomsrätt, torde med fog kunna förutsättas, att engelskt kapital användts för liquid af köpeskillingen för de egendomar, som tillhöra bolaget, men så är icke förhållandet. Bifogad »Uppgift å egendomar, som äro belånte hos Norrlands hypoteksförening», ådagalägger att å samma egendomar erhållits lån till nominelt belopp af 392,400 R:dr, deraf dock uppgifves vara afbetaldt, när ränteliquid ingår den 30 Januari 1873, R:dr 45,599,29, i följd hvaraf återstående skuld utgör 346,800 R:dr 71 öre, till säkerhet för hvilken summa uppgifvits bland annat Gellivara malmfält, äfvensom en mängd krononybyggen, hvilka, lika litet som malmfältet, lagligen lära kunna blifva föremål för in-teckning. Då emellertid bland de pantförskrifna egendomarne hos flertalet det egentliga värdet ligger i skogarne, så innebär dessa sednares förödelse äfven ur denna synpunkt stor våda för hypoteksföreningen och torde i framtiden komma att medföra allt större förlust, såvida ej skogarne kunna skyddas för öfverdrifven afverkning. Det engelska bolaget har emellertid genom denna låneoperation beredt sig ett lättadt tillfälle att draga sig ifrån affären sedan skogarne blifvit afverkade och egendomarne ej vidare lemna vinst. Det sätt, hvarpå det äldre engelska bolaget fullgjorde sina till svenska Staten ingångna förbindelser i afseende å vilkoren för det statsbidrag som bolaget uppbar för kanalisering af Luleå elf, kan gifva en föreställning om hvad

hypoteksföreningen har att förvänta, för så vidt egendomarne, genom fortsatt skogsförödelse, nedgå i värde under belåningsbeloppen och hypoteksföreningen således kunde finna sig föranlåten att framställa fordringsanspråk emot de engelska delegarne i Gellivara nya bolag, hvilka öfvertagit betalningsskyldigheten af den intecknade skulden.

Såsom upplysande och bestyrkande hvad jag haft äran anföra får jag i ödmjukhet åberopa »*Underdånig berättelse, innefattande ekonomiska och statistiska upplysningar om Norrbottens län, samlade under embetsresor år 1859 af P. H. Widmark,*» hvilken berättelse år 1860 är tryckt hos P. A. Norstedt & Söner, och deri det uppgifves (pag. 17.) i afseende å de åt kaptenen Meldercreutz och majoren Palmstruch beviljade privilegier: »att, på det vinnas måtte det ändamål af landets uppodling, som med frihetsbrefvens »meddelande vore afsedt, borde den till odling tjenliga jorden utsynas och lägenheternas »odling och bebyggande derefter verkställas inom viss föreskrifven tid, men det oakadt »och sedan åtskilliga hemman och torp af privilegii-innehafvarne blifvit anlagda, hafva »gång efter annan nya anspråk blifvit gjorda om privilegii-rättens fortfarande äfven till »ärvarande tid, och om företräde för innehafvarne, icke blott att upptaga nya lägenheter »utan äfven att varda tillerkända besittning till de dylika lägenheter, hvilka utan deras »medgifvande blifvit af andra personer påbörjade. Dessa anspråk och de rättgångar, »hvilka deraf blifvit föranledda, hafva hämmande inverkat på odlingens gång, i det att »hugade odlare varit utestängda från nybyggens och torps upptagande, under det att »privilegii-innehafvarne icke förmått eller funnit med sin fördel öfverensstämmande, att »inom dessa vidsträckta områden frambringa den kultur, som frihetsbrefvens utfär- »dande afsett.»

»Då, på sätt här nedan kommer att utredas, den med dessa och andra privilegiers »meddelande afsedda bergshandteringen hittills icke lyckats sig utveckla till någon för »landet vigtig näring, har deremot brädessågning och annan skogsafverkning erhållit en »stor utsträckning.»

Pag. 56—58 i nämnda berättelse yttrar samme författare, hvilkens skarpsynthet och klara uppfattning ej torde kunna jäfvas, i afseende å de frälsehemman, som tillkommit på grund af förrberörda Kongl. kungörelse af den 20 November 1741, och dess egares anspråk på skogsområden:

»Det fordrar dock en närmare utredning, huruvida rättighet till dessa skattefria »skogstilldelningar är i öfverensstämmelse med gällande äldre stipulationer. Så väl i »ofvan åberopade 1741 års Kongl. kungörelse, som i Reglementet den 24 November 1749, »angående de förmåner, hvilka förunnas dem som sig nedsätta i Lappmarkerna, spårar »man förgäfvets bestämmelser om sådan utvidgad frihet, utan synes denna endast afse »lägenheters upprödning till åker och äng, men icke derutöfver någon fri disposition af »de vidsträckta skogarne, hvartill kronan icke heller sedermera, eller genom yngre för- »fattningar, synes hafva sig afhändt eganderätten.

»Den frihet, hvilken genom 1741 års Kongl. kungörelse beviljades till skattefria »odlingar, synes desto heldre hafva stått i förbindelse med planen för en stor bergverks-

»rörelses tillvägbringande i Norrbotten, som denna frihet på intet ställe tillerkändes
 »enskilda nybyggare, utan i stort eller i klump medgafs anläggarna af bergverken; och
 »ehuru några få af de inom Jockmocks och Gellivara socknar nu befintliga, så kallade
 »frälsehemman innehafvas under stadgad besittningsrätt af enskilde jordegare, så har detta
 »likväl uppkommit genom bergverksegarnes upplåtelse. För omkring 100 år sedan, då
 »grufvorna i Gellivara först började begagnas och då uppmärksamheten äfven fästades
 »på de rika malmlagren vid Ruotivara, ofvanom Qvickjock, blef det bergverksanläggarnes
 »omsorg, att för tillämnadt biträde vid malmforseln dels anlägga och med åboar förse,
 »dels komma i besittning af nybyggen, hvarigenom tid efter annan många dylika lägen-
 »heter blefvo från en fri egendom i åboens hand förvandlade till bruks-nybyggen och
 »disponeras af jernverksinnehafvaren. Härigenom är ett band lagdt på åboen, hvilken
 »mera ej anser sig oberoende, och så ringa än den tjenstbarhet må vara, han för besitt-
 »ningen af nybygget måste utgöra, blir den dock vilkorlig och alltid ett tvång för dessa
 »nordens sjelfständigt sinnade inneånare. Af fruktan att underkastas lika belägenhet,
 »söka sig ej många till orten, och denna blir derföre länge obefolkad. Verkningsarna af
 »denna tvungna ställning hade jag tillfälle erfara under mina vandringar genom Jockmocks
 »och Gellivara skogar. Flere af de så kallade frälsehemman» befunnos vara illa byggda
 »och ganska litet odlade, samt några alldeles öde, och bland åboarne förmärktes derjemte
 »så stort armod, vålladt af liknöjdhet och försöfning, att å intet ställe bland ortens fria
 »befolkning någon motsvarighet förmärktes. Detta bevisar giltigheten af min förr utta-
 »lade åsigt, att de friheter, hvilka från det allmännas sida, bergshandteringen till förmån,
 »blifvit beviljade, hämmande motverkat landets odling och i den omständigheten således
 »mera varit till skada än till nytta.»

Pag. 85—86 i den underdåniga berättelsen anföres af nämnde författare: »Men
 »af ännu större och djupare betydelse för orten och det allmänna är, att skogen inom
 »Lappmarkens vidsträckta skogsland framgent förblifver Kronans egendom; att derå an-
 »lagda eller hädanefter tillkommande hemman, på sätt åberopade äldre författningar hän-
 »tyda, icke må hafva annan rätt till skogen, än att deras innehafvare få den begagna
 »till eget husbebof, derå hafva mulbete för sina kreatur, och efter skeende utsynningar
 »verkställa uppodlingar.»

Det är känt att det äldre engelska bolaget, sannolikt genom felaktig förvaltning,
 råkade i konkurstillstånd. Uti en år 1870 af *Aug. Cajanus* utgifven bok: »*Våra no-*
mader.» »Framställning med en blick på nybyggeväsendet i lappmarken», yttrar förfat-
 taren (pag. 118—120), hvars kändedom om norrbottniska förhållanden är mycket till-
 förlitlig, bland annat:

»Vid sammanträde med borgenärerne den 12 Oktober sistlidet år (1868), beslöto
 »borgenärerne, som dervid representerades nästan uteslutande af sysslomännen, att desse
 »sednare skulle ega att emot skäligena stubb-ören upplåta afverkning å konkursmassans
 »skogar af kullfallna, brända, eller annorlunda skadade träd och jemväl »af friskan»
 »på sådana ställen, der skogen vore utsatt för åverkan, eller eljest kunde anses böra
 »borttagas.»

»Under den riktiga anmärkningen, att derest skogsafverkning sålunda medgäfvos, »tillfälle till olofligt skogshygge skulle, i brist af nödiga kontroller, lättare yppas, reserverade sig ene sysslomannen, som tillika är ombud för norrländska hypoteksföreningen, »emot detta beslut; men då han icke inom laga tid fullföljde besvären, vann beslutet »laga kraft.»

»Då man vet att största antalet af de s. k. Gellivara-hemmanen upplåtits af »Kronan på vissa vilkor, hufvudsakligen till odling, har ofvannämnda beslut icke ringa »betydelse. Hemmanen äro illa eller föga odlade, hvarför de hafva eller hafva haft sitt »egentliga värde i den å dem växande skogen. Blir nu denna i stor skala afverkad — »såsom man redan haft anledning antaga, och såsom det från alla håll uppgifves — så »uppstår ju en försämring af hemmanen, som nu eller framdeles kommer att försvåra »deras försäljning och i alla händelser i så hög grad förringa deras värde, att otvifvel- »aktigt många af dem falla i ödesmål — allt till statens och länets skada.»

»Sådana skyldigheter (i afseende å jordens odling och bebyggande) åligga äfven »andra, enskilda åboar, hvilka fått sig nyhemman i Norrbotten. Författningarne äro dock »deruti mycket stränga. Åboen skall nemligen ställa antaglig borgen för skyldigheternas »fullgörande inom viss tid. Försummas dessa åligganden går åboen icke blott från hem- »manet, utan han (eller borgesmännen) skall ersätta värdet af det, som är försummadt. »Det är länsstyrelsens pligt att tillse, att borgensförbindelserna icke förlora sin gällande »kraft, samt att hålla kontroll i öfrigt öfver hemmanens skötsel. Man kan befara att »denna pligt i vissa län tagits allt för lätt. Om än författningarne icke tillämpas i hela »sin stränghet, hvilket vi anse mycket ursäktligt, bör det åtminstone vara länsstyrelsen »angeläget, att skyldigheterna i någon mån fullgöras, eller sätta annan åbo i stället, inuan »skogen hunnit förödas. Detta är en bland dess viktigaste uppgifter i länet.»

»För att gifva ett begrepp om de stora marker Kronan afhändt sig och huru dessa »marker blifvit använda, anföra vi några af Gellivara-verkens hemman. Hafsträsk hem- »man i Öfver-Lule, 3 mantal, Alträsk hemman i samma socken, nära 7 mantal — begge »så godt som intet odlade. Alters sågverk i Pite socken med tillhörande hemman om »20 mantal ypperlig jord, men mycket litet odlade i förhållande till mantalet. Om denna »jord varit upplåten till enskilda, hade deraf nu kunnat vara flere större, väl odlade *byar*. »Flera andra skulle kunna anföras, men man kan af de redan nämnda finna, hvilka upp- »offringar Kronan gjort till gynnande af verk, som voro afsedda för bergsbruk, men som »nedsjunkit till den simpla rolen af skogsförödare.»

Sådan torde i allmänhet uppfattningen vara rörande frukterna af de privilegier som beviljats åt Gellivara-verkens fordna egare. De nuvarande egarne hafva ej annan eller bättre rätt än de fordna innehafvarne, och det kan således vara anledning till att undersöka huruvida vilkoren för besittningsrätten äro uppfyllda och huruvida Gellivara-verkens nuvarande egare lagligen äro berättigade till den enorma, nära nog afgiftsfria skogsafverkning, som verkställes i Norrbottens län.

Vördsamt må anföras, att, då Kaptenen och Professoren Meldercreutz i sin ansökan uppgef, att landet emellan Kalix' och Luleå elfvar Meldersteins bruk och Gellivara

malmtågter samt tre svenska mil der ofvanföre, »för honom vore angelägnast, i anseende till brukets nödige betjening med kol- och malmkörslor», den nådiga resolutionen derå bestämde såsom vilkor: att Kaptenen och Professoren Meldercreutz, »vid verkställigheten »deraf uti allt det som icke angår sjelfva frihetsåren och uti 1741 års förordning icke »uttryckligen stadgadt blifvit, såsom om utsyningen af Landshöfdingen i orten, samt ny- »byggens fulla iståndsättande inom de beviljade frihetsårens förlopp, jemte det mera som »angående djurfång, fiske och arbetshjon vid hemmanen bör iakttagas, egde att ställa sig »Kongl. Maj:ts nådiga reglemente af den 24 November 1749 till underdånig efterrättelse, »undantagande I:o att i stället för de uti 4 § utsatta tvenne åren inom hvilka den som »fått tillstånd till nybygges upptagande allrasist bör hafva gjort någon början med hus- »byggande och jords uppodlande, vid förlust af dess erhållna tillstånd, honom Kaptenen »och Professoren Meldercreutz, i anseende till de vidlyftiga districten dertill lemnas tio års »tid från detta frihetsbrefs dato, vid samma vite af den erhållna frihets förlust, om han »icke inom berörda tids förlopp, öfver allt i districten gjort början med husbyggnad och »uppodling uppå alla till nybruk tjenliga ställen samt dermed under frihetsåren fortfar »och fullbordar, som reglementet föreskrifver, dock i fall någon annan efter dessa tio års »förlopp skulle anmäla sig till uppodlande af något, då ännu oupptaget ödeshemman i »berörde district, en sådan ansökning, innan den beviljas, alltid förut borde med Profes- »soren Meldercreutz communiceras, och på händelse han ännu sjelf skulle vilja samma »hemman upptaga, målet då jemväl hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, till att »efter befintliga omständigheter sig deröfver närmare yttra.»

En sällspord frikostighet utöfvades genom dessa privilegier med statens egendom och vilkoren lämpades efter gåfvotagarens bekvämlighet, så långt som han fann för godt att sträcka sina anspråk. Emellertid är det sannolikt att Kaptenen och Professoren Meldercreutz och sedermera hans rättsinnehafvare brustit i de för privilegiernas åtnjutande stadgade vilkor, dels derigenom att, inom tio år från frihetsbrevets dato, icke början öfverallt inom distriktet blifvit gjord med husbyggnad och uppodling uppå alla till nybruk tjenliga ställen, dels ock derigenom att samma husbyggnad och odling icke inom frihetsåren blifvit fullbordad. Besittningsrätten å de egendomar, som sannolikt till antalet äro betydliga, på hvilka berörda skyldigheter blifvit eftersatta, bör således vara förverkad och egendomarne återfalla till Kongl. Maj:ts och Kronans disposition för att på lämpligt sätt användas.

Nämnda privilegier omförmåla för öfrigt att upplåtelsen skett för brukets nödiga betjening med kol- och malmkörslor, men alldeles icke att fri dispositionsrätt öfver skogarne beviljats. Den af Gellivara-verkens egare utöfvade rätt till hygge å nämnde egendomar synes således minst sagdt vara af högst tvifvelaktig beskaffenhet, isynnerhet som bergsbruket helt och hållet upphört och skogarne anlitats egentligen endast för trävaru-export.

Uti det den 8 Maj 1775 utfärdade frihetsbref, derigenom omkring 25 kvadratmil upplåtas, »emedan Kongl. Maj:t med nådigt nöje anser Majoren Palmstruchs goda uppsåt »att på ett i så många hundrade år obrukadt district göra landet uppodladt», äro de

vilkor fästade »att, på det Kongl. Maj:t må blifva förvissad att det härigenom påsyftade »ändamålet till landets uppodling må vinnas och dessa friheter ej missbrukas endast »till hinder för andra, som framdeles torde finnas villige och förmögne att uppbruka åtminstone någon del af en så vidsträckt ödestrakt; så bör Majoren Palmstruch = = = »efter hand allt mer och mer utvidga och förbättra landbruket derstädes, tilldess hela »trakten efter jordmån och beskaffenhet blifver uppodlad, byggd och bebodd; = = = samt »att den öfriga skogen, som väl får nyttjas af uppodlaren till andre gagneliga inrättningar, »men ej annars än efter laga utsyning, icke må utödas, utan så brukas och vårdas att »den i längden må ega bestånd, som i lag och författningar påbudt är;» äfvensom att det skulle »äligga Majoren Palmstruch efter den förut omrörda skyldigheten att fortfara »med uppodlingen och hysbyggande = = = tilldess alla hemman blifvit i fullt bruk och »stånd satte, vid förlust af förundte friheter.»

Majoren Palmstruch och sedermera innehafvarne af hans rätt torde således hafva förverkat besittningsrätten till flertalet af de inom det privilegierade området belägna egendomar derigenom att odling och byggnad försummats och skogarne anlitats och anlitas, i vidsträcktare mån och för annat ändamål, nemligen skogsexport, än som varit förenligt med desammas bestånd, hvarigenom Kongl. Maj:t och Kronan utan tvifvel eger fullt befogade anspråk på återvinning af åtminstone den del af området, derå besittningsvilkoren ej blifvit fullgjorda.

Genom Riksdagens bifall till Kongl. Maj:ts afåtna nådiga Proposition, angående åtgärder för betryggande af skogens framtida bestånd och bevarande af lapparnes renbetesrätt inom Westerbottens och Norrbottens läns lappmarker, skulle sannolikt en bättre hushållning af skogarne befordras; men dermed vunnes ej de önskvärda ändamålen att rättsenligt förverkad besittning upphörde samt att ifrågavarande vidsträckta områden till den betydliga del, derå privilegiihafvarne ej fullgjort de för rättigheternas åtnjutande bestämda skyldigheterna, återfölle till Kongl. Maj:ts och Kronans fria disposition, för att på nyttigaste sätt användas, antingen för bildande af kronoparker eller ock för bättre öfvervakade nyhemmansanläggningar.

Med anledning af hvad jag haft äran anföra får jag i ödmjukhet hemställa, det Riksdagen måtte besluta:

att i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t i nåder tacktes låta vidtaga skyndsamma och kraftiga åtgärder för bevakandet af statens rätt och fördel i afseende å de egendomar i Norrbottens län, som för närvarande innehafvas af det engelska bolaget »The New Gellivara company limited».

Om remiss till Utskott anhålles.

Stockholm den 29 Januari 1873.

Joh. Rutberg.

(Afskrift.)

(Afskrift).

(Bilaga).

Kongl. Maj:ts Nådige Resolution uppå dess Trotjenare Capitainens och Professorens ädel och välbördig Jonas Meldercreutzens i underdånighet gjorda ansökning om tillstånd af frihet at i Wästerbotn få intaga och uppodla en district ödesland. Gifven Stockholm i Råd Cammaren den 20 Augusti 1753.

Hos Kongl. Maj:t har bemälte Capitaine och Professor, medelst år 1744 ingifven Supplique, i underdånighet anmält, huruledes han, till underdånigst följe och i kraft af Kongl. Förordningen af d. 20 Novembris 1741 angående ödeslands uptagande i Wästerbottn, vore sinnad at i Råneå, Luleå, samt öfver och neder-Calix socknar dersamma städes, jemte Luleå Lappmark, alt up ifrån Fiällryggen, ända ned till hafvet, emellan Calix och Luleå Elfvar, efter Landets vis och ortens beskaffenhet, få upbruka hela den der befintelige ödes districten; hvarföre han tillika i underdånighet anhållit om Kongl. Maj:ts nådigste tillstånd dertill jemte befallning till Landshöfdingen i orten at bemälte district med vissa Råmärken honom må tildelas, med de förmoner i framtiden som högst-bemälta förordning innehåller. Samma ansökning har Capitainen och Professoren sedermera förnyat, och derjemte sig förklarar, det han med förenämde district äfven förstått Calix och Luleå Elfvar tillika med alla i och vid hafvet belägna onyttiga och lediga öar, emellan och uti berörde Elfvar lydande till Råneå, Luleå och Calix Socknar, hvarföre med det mera, som Capitainen derjemte anfördt, Kongl. Maj:t hört dess och Rikens Cammar Collegium, som uti underdånigst svar, jemte annat, berättat, at som Capitainen och Professoren Meldercreutz blifvit förestäldt, det de i förberörde måtto utnämnde Råmärken af fiäll och haf, Luleå och Calix Elfvar äro ganska vidsträckte, och den derunder liggande districten ej mindre vidlyftig, så at möjligheten för honom at kunna ställa alla deruti belagne ödesland i behörig cultur på det sätt, som det år 1749 för nybyggarne i Lappmarken utfärdade Kongl. Reglementet föreskrifver, svårligen kan förmodas; så har Capitainen yttrat dess förnämsta afseende vara på den ödes districten som är emellan Melderstens bruk och Gellivari malmtägrer samt tre svenska mihl der ofvanföre, som för honom voro angelägnast, i anseende till Brukets nödige betjening med kuhl och malmkiörslor, och derest samma ödesdistrict, hvilken efter en af honom uppgifven Chartas anvisning, tager sin början ungefärligen fyra mil ofvanför Bruket och sträcker sig sedan sexton mil derifrån upåt lappmarken blefve honom tilldeld, ville han till en början af uppodlingen sig dermed åtnöja, under hopp, at flere delar af den i underdånighet sökte ödes-districten honom sedermera efter hand kunde tilldelas.

Allt detta jemte hvad Capitainen och Professoren Meldercreutz härutinnan ytterligare i underdånighet andragit har Kongl. Maj:t uti nådigt öfvervägande hos sig komma låtit, och för godt funnit, at härmed i nåder förrunna Capitainen och Professoren at med alla de friheter och förmåner, som 1741 åhrs Kongl. Förordning om ödeslands upptagande i Wästerbotn, innehåller, få upodla de ödes land, som finnas inom ofvannämde district, nemligen emellan Calix och Luleå Elfvar, samt Melderstens Bruk och tre mil ofvanföre Gellivari grufva upåt Lappmarken; hvarunder efven de lägenheter begripas, som han der redan uptagit; kommandes likväl Capitainen, vid verkställigheten deraf uti alt det som icke angår sielfva frihets åhren och uti 1741 åhrs förordning icke uttryckligen stadgadt blifvit, såsom om utsyningen af Landshöfdingen i orten, samt nybyggens fulla i stånd sättande inom de beviljade frihetsåhrens förlopp, jemte det mera som angående diurfång, fiske och arbetshjon vid hemmanen bör i ackttagas, at ställa sig Kongl. Maj:ts nådiga Reglemente af d. 24 Novembris 1749 till underdånig efter rättelse, undantagande 1:o at, i stället för de uti 4 § utsatte tvenne åhren, inom hvilka den som fått tillstånd till nybygges upptagande aldrasidst bör hafva giordt någon början med husupbyggnad och jords upodlande, vid förlust af dess erhållne tillstånd, honom Capitainen och Professoren Meldercreutz, i anseende till den vidlyftiga districten, dertill lemnas Tio års tid från detta frihets Brefs dato, vid samma vite af den erhållne frihets förlust, om han icke inom berörda tids förlopp, öfver allt i districten giordt början med hus byggnad och upodling uppå alla till ny bruk tjenlige ställen, samt dermed under frihets åhren fortfar och fullbordar, som reglementet föreskrifver, dock, i fall någon annan efter desse Tio års förlopp skulle anmäla sig till upodlande af något då ännu ouptaget ödeshemman i berörde district, bör en sådan ansökning, innan den beviljas, altid förut med Professoren Meldercreutz communiceras, och på händelse, han ännu sjelf skulle vilja samma hemman uptaga, målet då jemväl hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, till at efter befintelige omständigheter sig deröfver närmare yttra.

2:o. At Capitainen efter dess ansökning, kommer, innan den efter frihets åhrens förlopp uti 6 § i reglementet påbudne Geometriske aftagningen och ordinarie skattläggningen för sig går samt innan sielfva frihets åhrens förlopp, när han det begiärer, at få reglerade ägor till hemmantal och onera vid sina nybyggen, således, at för hvarje värckställdt nybygge regleras och anslås ägor till ett helt hemmans upptagande efter hand med deremot svarande Frälse onera, som efter frihets åhrens förlopp komma at presteras, såsom af hela hemman, änskiönt der ock då ännu ej skulle hafva hunnit upptagas aldeles så mycken åker och äng, som till ett helt hemman tarvas; hafvandes Capitainen derjemte, i anseende till desse upodlingar och åboerne deruppå at trygga sig vid den försäkran, som uti 15 § af Kongl. Reglementet är lemnad nybyggarna och hemmans Brukarne i Lappland om befrielse från soldate håld och utskrifningar.

Hvad för öfrigt angår Capitainens och Professorens gjorde ansökning at i framtiden få vara närmare än någon annan till upodling af den öfrige districten, som han först begiärdt, så är Kongl. Maj:ts nådiga vilja, at när någon till ödeslands upptagande i

samma district sig anmäler, sådant då alltid communiceras med benämde Capitaine, på det han må äga tillfälle at sig förklara, huruvida han då finner sig i stånd at med samma lägenhets uptagande sig befatta; viljandes Kongl. Maj:t öfver Capitainens och Professorens gjorde ansökningar, rörande den af Landshöfdingen, till följe af 1749 åhrs reglemente, åt androm redan uplåtne delen af ofvannämde honom nu tillerkiände district, sig i nåder framdeles utlåta. Hvilket Capitainen och Professoren till svar samt vederbörande till efter rättelse länder. Förblifvandes Kongl. Maj:t honom med Kongl. nåd och ynnest städse bevågen.

Datum ut supra.

ADOLPH FRIEDRICH.

G. Boneauschiöld.

Öfverensstämmelsen med det i Riks-Archivet förvarade Kongl. Inrikes Civil-Expeditionens Registratur betygar

ex officio

A. G. Oxenstierna.

(Afskrift.)

(Bilaga.)

Kongl. Maj:ts Nådiga frihets Bref för Dess Trotjenare Majoren och Riddaren af Kongl. Maj:ts Svärds Orden, Ädel och Wälbördig Georg Wilhelm Palmstruch uppå en ödestract uti Wästerbottn och Pitheå Sockn. Gifvit på Ulrichsdals Slott den 8 Majj 1775.

Hos Kongl. Maj:t har ofvannämnde Major i underdånighet anhållit, att få uptaga och upodla en i Wästerbottn och Pitheå Sockn belägen ödes och obrukad tract, å bägge Sidor om den så kallade Alterå och Norra Storträsket, emot de förmånens och friheters åtnjutande, som blifvit förundte dem, som uptaga ödesland i Westerbottn: på hvilken tract han ock åstundar göra hvarjehanda nyttiga inrättningar till det allmännas och Landets fördel: utvisande den af Landtmätaren uprättade Chartan, att förenämnde ödesland sträcker sig i nordnen ifrån Siulsmarcks — Portnäs — och flera Byars Skogsrå upp åt Lappmarks gräntsen till ungefär 10 mihtar, och till väster emot Sikfors och Arne-

marks Byars skog, samt å östra sidan emot Luleå Sockns och Ahlwiks Bys rå, om 2 $\frac{1}{2}$ mils bredd, efter de å Chartan utsatte råmärcken, hvilka dock merendels skola grunda sig på angräntsande Byamåns upgifvande och vid byskogarnes lagliga afskiljande ifrån allmänningen, närmare komma att beprövas och fastställas; innehållande jämväl Chartå Beskrifningen, att på detta ödesland, ehuru en stor del är sterilt och oländigt, finnes mycken jordmån och lägenhet till åker och ängs upodling, jämte många träsk och insjöar, hvilka förmodas kunna dels utdikas och göras till äng och dels nyttjas till fiskeri, så och tjenlige strömmar, samt tillräckelig skog, hvaremot ingen påminnelse är anford, vid det berörde Charta och beskrifning blifvit vid Häradstinget upvist och examinerad, enligt det insända Tingsprotokollet, undantagande, att Sikforss och Anemarks Byamän sig förbehållit en äng, som de inom samma tract innehafva, hvarom vederbörande domare måge efter lag undersöka och pröfva. Och emedan Kongl. Maj:t med nådigt nöje anser Majoren Palmstruchs goda upsåt, att på ett i så många hundrade år obrukad district göra landet uppodlat, samt hvarjehanda nyttiga inrättningar; ty vill Kongl. Maj:t i Näder härmed förutnna och tillägga honom Majoren Georg Wilhelm Palmstruch på merbemalte ödesland i Pitheå Sockn, alle de förmåner, fri- och rättigheter, som Kongl. Maj:ts kundgjörelse, af d. 20 november 1741, för dem som vilja uptaga ödesland i Wästerbottn, innehåller, nemligen Säterifrihet uppå tiondedelen af den jord, som där blifver upodlad, och på den öfrige upodlade jorden frälse rätt i evärdeliga tider, samt därjämte befrielse i tio års tid ifrån all Personlig afgift för folck och alla arbetare darsammastades, såsom ock 50 års frihet för all hemmans-afgift under hvad namn den vara må, tillika med tionden af årsväxten, men efter desse frihetsårens förlopp allenast utgiöra de utskylder för Frälsejorden, som åtfölja Frälsehemmans natur och beskaffenhet, kommandes de uptagne hemman då först att undergå Rotering; och skall Majoren Palmstruch, och de som kunna blifva dess med-Interessenter äfvenväl vid andra nyttiga inrättningar utom LandtBruket, som efter utfästelse på oftanämnde ödestract göras, och till verckställighet bringas, åtnjuta de särskilte friheter, som manufacturprivilegier och andra förordningar efter hvarje vercks beskaffenhet utsätta; dock att han vid deras anläggande, sig först anmäler å vederbörlig ort till i ackttagande och fullgörande af hvad därom stadgat är; men på det Kongl. Maj:t må blifva förvissad att det härigenom påsyftade ändamålet till Landets upodling må vinnas, och desse Friheter ej missbrukas endast till hinder för andra, som framdeles torde finnas villige och förmögne att upbruka åtminstone någon del af en så vidsträckt ödestract; Så bör Majoren Palmstruch ju förr ju häldre göra början med Landets upodling och nödige hus byggande till folckets herbergerande, som der arbeta och sig nedsättja vilja, och sedan efter hand alt mer och mer utvidga och förbättra Landtbruket därstädes, till dess hela tracten efter jordmån och beskaffenhet blifver uppodlat, bygt och bebodt; till den ändan bör han genom Landshöfdingens i orten biträde låta utsyna all tjenlig jordmån till åker och äng, samt nödig skog för hvart och ett hemman, eller till så många hemman, som lägenhet och utrymme finnes, hvarvid i ackttages, att ej allenast de mest beqvämliga ställen, som naturen redan gjordt nyttige,

utan ock våt och oländig, måsslupen ris- och turfvige, samt till någon del stembundne tracter, hvilka efter sine jordarter genom utdikning, rödjande, upbrytning och plöijande kunna göras växtelige och frucktbärande, måge utsynas och användas till hemmansskap, såsom ock att hvarje helt hemman tillägges så många hundrade tunneland skog och marck, som Kongl. Maj:ts i Nåder faststälte Skattläggnings Methode af d. 23 Sept. 1773 utstakar, och de mindre i proportion derefter, samt att den öfriga skogen, som väl får nyttjas af upodlaren till andre gagneliga inrättningar; men ej annars än efter laga utsyning, icke må utödas, utan så brukas och vårdas, att den i längden må äga bestånd, som i Lag och förordningar påbudt är. Sedan upodlingstillfällen blifvit, som förmält är, utsynte och beskrefne till hvar och ett hemman, så många, som kunna inrättas på hela ödestracten, åligger det Majoren Palmstruch efter den förut omrörde skyldigheten att fortfara med upodlingen och husbyggande, åtminstone bör han inom sex års förlopp ifrån detta frihets Brefs dato hafva gjordt så god början därmed, att på alla befintlige hemmans lägenheter må vara folck och åboer med oumgängelige gästehus och åtminstone ett tunneland upbrukad åker, samt äng för någre Kreatur till hvar och ett helt hemman, hvilken upodling sedan årligen bör förmeras till dess alla hemman blifvit i fullt bruk och stånd satte, vid förlust af de förundte friheter; hvaröfver Landshöfdingen i orten tillkommer att hålla inseende och låta hvar femte syna hvad Majoren eller dess rättsinnehafvare tillgjordt både vid landets upodling och tillärnade vercks anläggning, samt underdånig berättelse därom till Kongl. Maj:t insända. Och som upodlingen därigenom befrämjas, att denna allmänningstract varder ifrån nästgräntsande byars skogar lagligen afskild. Så måge vederbörande dommare det med första behörigen värckställa; Och i öfrigt skola alla hemman, som på berörde tract blifva inrättade och upbrukade, inom frihetsårens förlopp geometrice åfmätas, och sedan skattläggas efter deras förmoner och utrymme, samt å Jordeboken till sin natur och beskaffenhet införas, då ock frälsejorden undergår rotering. Hvilket vederbörande hafva att ställa sig till underdånig efterrättelse. Datum etc.

GUSTAF.

Joh. v. Heland.

Öfverensstämmelsen med det i Riks-Archivet förvarade Kongl. Inrikes Civil-Expeditionens Registratur betygar

ex officio

A. G. Oxenstierna.